

”Fader vår” – vart är du på väg?

Lars Rydbeck, docent, univ. lektor em.

70

Den gamla versionen (i 1917 års översättning):

Fader vår som är i himmelen.
Helgat varde ditt namn.
Tillkomme ditt rike.
Ske din vilja, såsom i himmelen
så ock på jorden.
Vårt dagliga bröd giv oss idag,
och förlåt oss våra skulder,
såsom ock vi förlåta dem oss skyldiga äro,
och inled oss icke i frestelse
utan fräls oss ifrån ondo.
Ty riket är ditt och makten och härligheten
i evighet.
Amen.

Den nya versionen (med en variant) =
Matteus 6:9-13 i 1981 års översättning:

Vår Fader,
du som är i himlen.
Låt ditt namn bli helgat.
Låt ditt rike komma.
Låt din vilja ske,
på jorden så som i himlen.
Ge oss i dag vårt bröd
för dagen som kommer.
(alternativt: Ge oss i dag det bröd
vi behöver.)
Och förlåt oss våra skulder,
liksom vi har förlåtit dem
som står i skuld till oss.
Och utsätt oss inte för prövning,
utan rädda oss från det onda.
Ditt är riket. Din är makten och äran i
evighet.
Amen.

Det är högmässa på Palmsöndagen, och i Lunds domkyrka har domprosten läst ”Vår Fader”. Då säger plötsligt en god vän till mig: ”Jag blir så irriterad över de här olika versionerna av ’Fader vår’. I de kyrkor i Dalarna som jag går till skulle man aldrig drömma om att överge den gamla översättningen.”

En gång i tiden i Sverige, ja för inte så länge sedan, lärde sig alla skolbarn ”Fader vår” utantill. Det fanns bara en version att lära sig och den innehöll både ”giv oss i dag vårt dagliga bröd” och ”inled oss inte i frestelse”. Så är det inte längre. Orsakerna är flera. Det ingår inte i skolans uppgifter att lära ut kristna böner. Till stor del beror det troligen också på att konfirmationspräster och söndagsskolelärare inte vet vilken version de skall lära ut.

Baktill i Domkyrkans psalmbok finns två översättningar av Herrens bön inklustrade: ”Vår Fader” (den nya versionen = Matteus 6:9-13 i 1981 års översättning av Nya testamentet) och ”Fader vår” (från Nya testamentet av år 1917). Det är som om man inte helt kan släppa kontakten med det förflutna; kyrkan har alltid haft anledning att - om inte av andra skäl än ren pietet - bära med sig orden från en tid då den kristna liturgin var en levande process i varje människas medvetande.

Tillbaka till Palmsöndagens högmässa. Förhållandena i Lunds domkyrka kompliceras ytterligare av det faktum att den utdelade agendan innehåller en tredje version. Den skiljer sig från den nya inklustrade versionen bara på en punkt men är likafullt en ny tredje version. "Ge oss i dag vårt bröd för dagen som kommer" har i agendan blivit "Ge oss i dag det bröd vi behöver".

Problemen med "Fader vår" började på allvar 1981. Då kom vår senaste och möjligen den sista svenska översättningen från grekiskan av Nya testamentet med kommentarer som den gången för 20 år sedan stötte många. Översättarna Jonas Palm (grecist) och Harald Riesenfeld (nytestamentlig exeget) hade enat sig om en ny översättning av Herrens bön som på ett flertal punkter skilde sig från den gamla. Skiljepunkterna var och är både stilistiska och innehållsliga.

Enligt Palm och Riesenfeld och språkkonsulterna, däribland Karl Vennberg, tillät det svenska språket 1981 inte några konjunktivformer. Alltså försvann "varde", "tillkomme" och "ske" och ersattes av "låt ... bli", "låt ... komma" och "låt ... ske". Ordföljden "Fader vår" som har sin grund i den latinska Vulgatans "Pater noster" ändrades så att possessivpronomen sattes före "Fader". "Frestelse" blev "prövning" av mera oklara skäl. En känd lundateolog hörde jag en gång säga att man kan frestas av en gräddbakelse men inte av Gud. Mot detta invände jag då att en kristen människa får räkna med att bli utsatt för prövningar - och hoppas bestå provet. Inte ber hon väl Gud om att slippa prövningar!

Den stora förändringen drabbade emellertid "vårt dagliga bröd". Palm och Riesenfeld hade skäl att ändra: "*epiousios*", det grekiska adjektiv som översattes med "daglig", betyder med stor sannolikhet just "tillkommande". Det verkliga kruset är att man inte med säkerhet vet vad ordet betyder, eftersom det här är första gången det överhuvud används i en text. Det finns alltså inga parallellfall att luta sig mot. Men om man säger: "Ge oss i dag det tillkommande brödet" blir det dubbeltydigt: både det bröd som med rätta tillkommer oss och det morgondagliga brödet.

För Riesenfeld var "Fader vår" en kvällsbön. Man ber om löftet att inte vakna nästa morgon utan åtminstone en brödkant, något som många var tvungna att göra i den grekisk-romerska värld som Jesus växte upp i. Man försökte då med "Vårt bröd för dagen som kommer". Det är konkret och bra. En nackdel är att man då inte utan vidare samtidigt associerar till sådant bröd som inte bara mättar vår jordiska lekamen utan också mättar vår odödliga själ för evigt, det vill säga löftet om himlabrödet. Man ser hur svårigheterna tornar upp sig. Det är inte svårt att förstå kompromissen i agendan i Lunds domkyrka: "Ge oss i dag det bröd vi behöver". Här får det andliga brödet en rättvis chans att genomlysa den konkreta formuleringen.

En som funderat mycket över de här sakerna är nytestamentlikern i Strassbourg Marc Philonenko. Han publicerade för några år sedan en liten bok om "Fader vår". Märkligt nog har boken inte publicerats på något av de franska kristna förlagen, som Le Cerf,

utan den kommer ut på det anrika Gallimard i den prestigefyllda serien Bibliothèque des Histoires. Det kan ses som en markering från förlaget att de problem som Philonenko diskuterar hör till den allmänna kulturen, inte till någon slags religiös super- eller subkultur, som så ofta tycks hända här i Sverige, när det gäller kristna frågor.

Philonenko driver hårt tesen om börens arameiska bakgrund trots att vi inte har någon arameisk version att utgå ifrån. Vad för arameiska ord Jesus tog i sin mun och vilka arameiska formuleringar han lärde ut till sina lärjungar får man gissa sig till. Ett sådant tillvägagångssätt är förknippat med stora faror. Mellan år 20 och år 30 e Kr har bönen säkert cirkulerat i två parallella versioner, en arameisk och en grekisk. Miljön var tvåspråkig. Vad Jesus sade på morgonen på arameiska kunde citeras och ihågkommas på eftermiddagen på grekiska utan att man var medveten om att man precis "översatt" Jesu ord. Ibland måste Jesus till och med själv ha försökt sig på enklare saker på grekiska. Han kan antas helt enkelt ha plockat upp rätt mycket grekiska i denna två-, ja, mångspråkiga miljö.

Mera plausibel är en annan tes som Philonenko driver, nämligen att vi har att göra med två böners förening till en. Dels Jesu personliga bön som riktar sig till hans Far (ditt namn, ditt rike, din vilja), dels den bön Jesus lärde ut till sina elever (ge oss vårt dagliga bröd, förlåt oss våra skulder, inled oss inte i frestelse). Skillnaden mellan de tre böneformuleringarna med "Du" och de tre med "Oss" blir fattbar och gripande, om man antar att två skilda böner smält samman.

Betecknande och gemensamt för de tre lärjungeböerna är att det konkreta böneinnehållet (bröd, skulder, frestelse) också kan, till och med måste fattas i överförd bemärkelse, metaforiskt. Det är "brödet" som alltid mättar, "skulder" som inte kan räknas i pengar, "frestelse" som inte består i att tycka för mycket om lammstek.

Vare därmed hur som helst. Hela "Fader vår" befinner sig just i dag i någon slags språklig kris.

I fråga om filologiska subtiliteter tillgriper Philonenko som sagt alltid - och ibland med framgång - återöversättningar till arameiska. Det gäller till exempel "vårt dagliga bröd", där det grekiska adjektivet "epiousios" säges gå tillbaka på ett arameiskt "mebar" som betyder "morgondaglig". Det grekiska "epiousios" är i och för sig ett bra exempel på grekiskans hart när fabulösa ordbildnings-möjligheter; synd bara att det inte är belagt i en med Matteus samtida hednisk text.

Om vi nu tar uttrycket "den påföljande dagen" (på grekiska "hê epiousa hêmera"), så låter sig presensparticipet "påföljande" ("epiousa") lätt bytas ut mot ett adjektiv "epiousios", som då kan bestämma bröd (grek. "artos"): "ho epiousios artos", det morgondagliga brödet.

Vare därmed hur som helst. Hela "Fader vår" befinner sig just i dag i någon slags språklig kris.

Kan något göras? Jag tror inte det. Om hundra år står kanske kristna människor helt oförstående inför den diskussion som förs i dag. En sak förefaller dock nödvändig. Kyrkan får lov att bestämma sig för *en* version. Man måste kanske låta den gamla vila i frid i gamla människors minne, precis som en del originalversioner av våra psalmer gör. Helt otänkbart är det förstås inte att man genom att lära sig de gamla orden utantill och ta in deras skönhet i sitt hjärta kan rädda dem undan förgängelsen. En risk som är överhängande är att Sverige om några år kommer att

sakna personer som kan grekiska, för att inte tala om arameiska. Då finns det inte längre kvar någon som kan läsa Philonenkos bok. Blir då denna diskussion lika omöjlig som onödig?

Vi ska nog börja i den ändan. Kultur har som bekant alltid som en särskild bonuseffekt följt kristendomen i spåren. Den sakrala musiken - Bach! - är ett tydligt exempel. Kristendomen kan enligt vissa bedömare rädda studiet av de klassiska och semitiska språken till en bättre framtid. Då kanske Sverige till och med kan båda upp en person som dels inte är helt bortvänd från muserna, dels kan så mycket grekiska att hon eller han kan ge oss en svensk nytolkning inte bara av Nya testamentet utan också av Aischylos och de andra dramatikererna.

Se där - en kristen bonuseffekt att stilla bedja om denna påsk!

ATT LÄSA OM FADER VÅR

Philonenko, Marc. *Le notre père: de la prière de Jésus à la prière des disciples*. Bibliothèque des histoires. Paris: Gallimard, 2001.